

storie – uden at tage hensyn til den specielle situation, den er holdt i. Derfor har man også taget den oplysning for pålydende, at Kolds vækkelse skyldtes Peter Larsen Skræppenborg. Skaaning gør opmærksom på, at Peter Larsen ifølge de rejseruter, der er offentliggjort af F.O. Overgaard og A. Pontoppidan Thyssen, slet ikke kan have været i nærheden af Snedsted på den tid, som Kold selv henlægger sin vækkelse til. Den egentlige inspirator for vækkelsen har derimod været en mand, som Kold ikke så godt kunne tillægge æren over for en samling af begejstrede grundtvigianere i 1866 – nemlig seminariets forstander, den senere biskop og grundtvigianer-æder G.P. Brammer.

I det hele taget virker store dele af bogen som en rehabilitering af Brammer over for den traditionelle grundtvigske modvilje. Der gøres opmærksom på, hvor nær ved Grundtvig Brammer stod i sin ungdom, og hvorfor han efterhånden trak sig tilbage. Det understreges også, at det brud, der indtraf mellem Brammer og Kold, netop ikke skyldtes nogen særlig grundtvigianisme hos Kold. Efter Skaanings mening var det en regulær pietistisk opvækkelse, Kold oplevede, og det var netop hans pietisme, Brammer tog afstand fra. At den så senere modificeredes – uden dog nogen sinde at forsvinde helt – det er en anden sag.

I det hele taget må man sige, at det idealiserede grundtvigske billede af Kold får visse skrammer. Der er næppe tvivl om, at han må have været umådelig selvkredsende og umådelig optaget af sin egen åndelige udvikling. Efter alt at dømme er det også det, der har ødelagt forholdet til kæresten Else Henriksen, som han formodentlig kunne have levet ganske lykkeligt sammen med, hvis han havde været lidt mindre selvhøjtidelig. Nu kom det til et brud, som for Else blev indledningen til en tragisk skæbne.

Ved siden af disse revisioner af anerkendte billeder bringer bogen morsomme glimt af dagliglivet på seminariet i Snedsted og rids af adskillige af de interessante skikkelser omkring Kold: hans moder, P.K. Algreen, G.Ph. Pfaff m.fl. Der står meget i den lille bog.

Helt fejlfri er den dog ikke. Det må undre, at A.G. Rudelbach konsekvent omtales som Rudelsbach. Forfatteren kan heller ikke blive enig med sig selv om, hvorvidt Kolds bekendte medarbejder hed Poulsen Dal eller Povlsen Dal. Ofte henvises der til Brammers skildring af sin ungdom – med forkortelsen »G.P. Brammer 1884« eller en endnu kortere form. Men uheldigvis er dette skrift faldet ud af den afsluttende litteraturliste, således at vi altså slet ikke får den fuldstændige titel.

Sådant må dog betragtes som mindre fejl. Alt i alt er der tale om et dygtigt og interessant historisk arbejde, som virkelig bringer nye synspunkter ind i debatten, og som derfor må vække til eftertanke. Der må nødvendigvis tages hensyn til denne bog ved fremtidige arbejder om Christen Kold.

Thorkild C. Lyby

Ditlev Tamm: *Konseilspræsidenten Jacob Brønnum Scavenius Estrup 1825-1913*. (Gyldendal, 1996). 395 s., 288 kr.

Retshistorikeren Ditlev Tamm har med denne bog præsteret et centralt bidrag til Estrup-litteraturen. Det gælder ikke så meget den politiske side af Estrups virke som hans personlighed. I forvejen har først Erik Henriksen i *Mændene fra forfatningskampen* (1913) og siden K.G. Brøndsted (1925) og Th. Thaulow (1940) skrevet biografier, hvortil kommer Helge Larsens og Niels Neergaards artikel i *Dansk Biografisk Leksikon*. Disse levnedsskildringer er vidt forskel-

lige, men taget under ét må det siges, at de dækker Estrups politiske liv, og at Tamm i den henseende ikke bringer væsentlig nyt; til dette kommer, at periodens politiske historie i bredere belysning er klargjort af Troels Fink i *Estrup-tidens politiske historie* 1-2 (1980). Bogens styrke ligger i det indblik, den giver i Estrups personlige udvikling, før han blev politiker, og derefter i forholdet til hustruen, Regitze Holsten.

Fra før ægteskabet er bevaret dagbøger og spredt korrespondance; efter ægteskabet er der ca. 3.000 breve fra Regitze Estrup (hun var en stor del af tiden på Skaføgaard, mens han var i København for at varetage statens anliggender), mens der ikke er bevaret mange breve den anden vej! Det må straks siges, at det er gode breve i den forstand, at de giver et godt indtryk af hendes person og af dagligdagens små glæder og genvordigheder; brevene fra Estrup er konkrete, instrukslignende meddelelser. Både i samtiden og eftertiden, også hos Ditlev Tamm, drages ofte sammenligninger imellem Bismarck og Estrup. Her er der grund til at sige, at hverken i intellekt, inderlighed eller stilkunst når herskabet Estrups breve højderne i Bismarcks *Briefe an seine Braut und Gattin* eller i brevvekslingen med søsteren Malvine v. Arnim.

Først på side 110 dukker Regitze op. Hun var da 26 år og havde levet et muntert liv som adelsfrøken på godser og i hovedstaden. Han var 32, havde et enkelt år været medlem af Folketinget og sad i amtsrådet; men megen tid brugte han på lange udenlandsrejser for under andre klimaforhold at bekæmpe tuberkulosen. På disse rejser skrev han dagbøger, og de røber nervøsitet og et sind, der ikke var i balance – en karakterside, som Erik Henriksen intuitivt også fandt i sin skildring af Estrup. Måske optager dagbogsstykker og -referater vel meget plads i fremstillingen. Det samme må også siges om

brevene. Det vælter imellem hinanden, hvor læseren i mange tilfælde ville have været tilfredsstillet med nogle almindelige karakteristikker af brevene. Det synes f.eks. ikke nødvendigt at høre om fruens problemer med den træge mave. Det er naturligvis rimeligt at medtage jævnlige småsuk over, at pengene ikke kunne slå til, men så savner man i høj grad en nærmere redegørelse for Estrups økonomi. Det var dog mere relevant end mange af brevenes småoplysninger, selv om de giver et godt indtryk af Regitze Estrups person, men hun er jo sådan set ikke bogens emne.

Det er i det hele taget påfaldende, at det i høj grad er kilderne, der styrer teksten. Det samme gælder også Estrup som politiker. Her savnes en egentlig bearbejdelse og vurdering i stedet for de bestandige referater fra *Rigsdagstidende*. Noget skyldes naturligvis, at Estrup – bortset fra hans tanker om jordbesiddelse som bærende for en ansvarsbevidst samfundsfølelse – egentlig ikke havde nogen samlet politisk idé. Det var dog nok efter hans hoved, når Hørup i 1884 talte om »politik i stedet for æstetik, rent borgerlige interesser med smør, jernbaner og skadeligt vands afledning i stedet for tynde noveller og afsindigt postyr over en ny skuespiller«; slige praktiske sager interesserede Estrup; men han havde ikke ellers nogen idé i modsætning til f.eks. netop Hørup, i hvert fald ikke efter Ditlev Tamms fremstilling.

Trods den fyldige biografi er det egentlig svært at fange Estrup. Det er svært at se noget særligt ved hans personlighed. At han i sin ungdom læste meget Søren Kierkegaard, er ikke så bemærkelsesværdigt; det gjorde et stort antal unge, hvad forfatteren godt kunne have bemærket, nu virker det nærmest, som om det betragtes som noget særligt. Ellers hører vi ikke noget om Estrups læsning hverken af fag- eller skønlitte-

ratur (Goldschmidt nævnes dog). Der er heller ikke noget om hans eventuelle interesse for andre landes politik; i mange andre lande havde man ellers tilsvarende forsvarspolitiske problemer – i Sverige-Norge talte man i alle partier i øvrigt om, at uenigheden trods alt i hvert fald ikke måtte føre til tilstande som i Danmark, og Bismarck formåede at nå frem til en løsning omkring de provisoriske love, han havde forsøgt med i den prøjsiske landdag. Mens der er meget i Ditlev Tamms bog, der

mangler, fordi den så strikte er bygget op om Estrups dagbøger, hustruens breve og *Rigsdagstidende*, kommer han i sin konklusion frem til de rigtige, men ikke ukendte vurderinger af politikeren, som nok ville have styrket biografien, hvis de havde været indarbejdet i den løbende tekst. Men den har sin særlige værdi ved at vise, at Estrup i det hele ikke var nogen bemærkelsesværdig person uden for det politiske liv, og det har vi måske ikke tidligere forstået.

Vagn Dybdahl

DET 20. ÅRHUNDREDE

Hans-Martin Ottmer, »Weserübung«. *Der deutsche Angriff auf Dänemark und Norwegen im April 1940*. (München, 1994). 217 s., 34,80 DM.

Det tyske angreb på Danmark og Norge i april 1940 er emnet for denne militærhistoriske afhandling, forfattet af en oberstløjtnant fra det tyske militærhistoriske institut. Angrebet gik under kodeordet »Weserübung« og var på daværende tidspunkt historiens største tribiske aktion (til lands, til vands og i luften). Det har siden haft ry af at være et mønsterangreb – i teknisk forstand. Denne opfattelse har sikkert været hjulpet på vej af det faktum, at angrebet hverken var initieret af Hitler eller var plettet af dennes ideologiske ideer. Fagfolk kan med andre ord rose angrebet i militærteknisk henseende, uden at nazismens skygge i nævneværdig grad forstyrrer indtrykket af godt håndværk. Hertil kommer en almindelig antagelse af, at angrebet var tænkt præventivt – for at komme et britisk forsøg på at skaffe sig støttepunkter i Norge i forkøbet. I militærhistoriske sammenhæn-

ge har angrebet således haft en aura af militær og strategisk legitimitet over sig. På trods af at det udgjorde en oplagt og grov folkeretslig krænkelse. Det afspejles også i standardværket om *Weserübung*, Walther Hubatsch's »Weserübung«. *Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen, 1940* fra 1960, hvor hovedkonklusionen er, at angrebet skal ses som et direkte svar på de allierede forberedelser på at skaffe sig støttepunkter i Norge.

Den aktuelle bog lægger ikke meget nyt til Hubatsch's undersøgelse, men rækker dog ved hovedpointen i denne (dog på et punkt, hvor Carl-Axel Gemzell allerede har revideret Hubatsch's resultater). Ottmer ser således angrebet som en virkeliggørelse af en teoretisk doktrin fra 1926 udarbejdet af en tysk søofficer. I følge denne var Tysklands eneste chance at føre offensiv krig til vands og sikre sig støttepunkter omkring Østersøen og langs Norges vestkyst. Ellers ville riget blive afskåret både strategisk og økonomisk af den britiske Royal Navys dominans. Modsat tidligere antaget tilsluttede initiativtage-